

TEMPERAMENT MALE DJECE

INDIVIDUALNE RAZLIKE U TEMPERAMENTU MALE DJECE

Individualne razlike, naročito u ranim godinama djetelova života nisu ni površne ni zanemarive. Radovi **Stelle Chess, Alexandra Thomasa i Herberta Bircha**, kao i istraživanje koje je provela **Anneliese Korner**, između ostalih, govore nam da od trenutka svog rođenja djeca pokazuju velike individualne razlike u tome kako doživljavaju iskustvo, u osjetljivosti na različite vrste podražaja, u svom tempu, u načinu na koji se suočavaju s novim situacijama, itd. O stupnju vaše osveštenosti o individualnim ritmovima i stilovima koji se ispoljavaju od malih beba do odraslih ljudi ovisit će kako ćete se uspješno moći prilagoditi svakom djetetu, kako ćete uspješno moći razumjeti određeno dijete i kako ćete uspješno planirati svoje interakcije s djetetom da biste poticali njegov razvoj.

Anneliese Korner i njezini suradnici pročavali su novorođenčad staru od dva do četiri dana, dok su još bili u bolnici, što znači prije uspostavljanja značajnijih interakcija sa svojim obiteljima. Ono što su zaključili moze se svesti na pet glavnih razlika:

1. Bebe se znatno razlikuju u količini plača, bez obzira na to što odgajateljica činila i bez obzira na svoju općenitu razdražljivost.
2. Bebe se razlikuju i tome kako ih je lako i u kratkom roku umiriti i u tome koliko dugo ostaju smirene. Isto se tako razlikuju po onome što ih umiruje.
3. Bebe se razlikuju i po svojoj potrebi za maženjem, odnosno po načinu na koji se privijaju uz osobu koja ih drži.
4. Bebe se razlikuju i po tome koliko same sebe mogu umiriti.
5. Bebe se razlikuju po svojoj osjetljivosti na podražaje, odnosno stimulaciju, odnosno po tome kolika im stimulacija treba da bi se angažirale i koliku stimulaciju mogu podnijeti prije no što se počnu osjećati nelagodno. Ta razlika će imati najveću ulogu u tome na koji će način djeca doživljavati svijet oko sebe - hoće li taj svijet doživjeti kao veselo mjesto koje bi valjalo istraživati, udobno i utješno mjesto koje reagira na djetetove potrebe, ili će svijet doživjeti kao prijeteće, nepristupačno mjesto.

Postoje bebe s niskim osjetilnim pragom, što znači da im je za angažman potrebna vrlo mala količina stimulacije, najslabiji zvuk, prizor ili miris. Ovakvim bebama tipičan program za zbrinjavanje djece s govornim aktivnostima i pjevanjem može biti prezbunjujući. Zapravo, neki su istraživači zaključili da su bebe s niskim osjetilnim pragom sklone razvijanju simptoma kolika. Vrlo osjetljive bebe trebaju stoga svjesnu odraslu osobu koja će ih štiti od pretjerane stimulacije sve do trenutka dok ne budu dovoljno stare da same sebi pomognu prilagoditi se okruženju.

Bebe s visokim osjetilnim pragom su druga krajnost. Ovim je bebama potrebno mnogo stimulacije za aktiviranje.

Ponekad ćemo u jaslicama vidjeti dijete koje mirno sjedi po strani, ne istražujući ništa, bez ikakvih interakcija, dijete koje je ponekad lako zaboraviti da postoji. Ovakva djeca zahtijevaju svjesni angažman odgajatelja koji će ih uključiti u igru, pomoći im da primijete i istražuju svijet oko sebe. Stimulacija mora biti jaka i značajna, kako bi dijete počelo povezivati.

Chess, Thomas i Birch su bili dječji psihijatri koji su radili u New Yorku 1950-ih godina. Tamo su imali prilike vidjeti mnogobrojnu djecu podrijetlom iz problematičnih domova, čije je psihološko funkcioniranje odražavalo njihovo podrijetlo. Istovremeno, ovi su psihijatri primijetili da mnoga od te djece imaju braću i sestre, koji su, boreći se s teškim odrastanjem, funkcionirali mnogo bolje. K tome, neki od njihovih dječjih pacijenata dolazili su iz tipičnih domova, domova s relativno zdravim obiteljskim interakcijama, kod kojih je bilo teško identificirati izvore njihovih problema.

Psihijatri su se počeli pitati postoji li mogućnost da je na djecu, prije no što su započela interakciju sa svojim okruženjima, utjecao njihov različiti urođeni temperament. Pod pojmom "temperament" **Chess** i **Thomas** podrazumijevali su "karakterističan tempo, potrošnju energije, fokus, raspoloženje i ritam koji određuju INDIVIDUALNA ponašanja djece nezavisno od njihovih okruženja"

(*Temperament kod normalne dojenčadi*, **Chess** i **Thomas**, časopis *Individualne razlike kod djece*, ur. J.C. Westman). Ukoliko je to istina, to bi značilo da će ono što ta djeca budu trebala od svog okruženja, svojih vrčica i domova morati biti različito za svako od njih. Je li moguće, pitali su se, da će različita djeca doživjeti isto iskustvo na sebi svojstven način, tako da ono što bi za jedno dijete moglo biti pogubno, za drugo može predstavljati samo umjereni problem? Ili da je ono što je jednom djetetu prihvatljiv dom ili okruženje za drugo dijete može biti neprijemljeno?

Kao odgovor na ova pitanja, ovi su psihijatri 1956. godine započeli longitudinalnu studiju pod nazivom **New York Longitudinally Study**. Proučavali su bebe od njihova rođenja i pratili njihov razvoj i napredak do otprilike 35 godina, i to direktnim promatranjem beba, intervjuiranjem njihovih roditelja i pedijatar, a kasnije i nastavnika. Otkrili su da se određene karakteristike temperamenta mogu grupirati u sljedeće:

- biološki ritam (nakon prvih nekoliko mjeseci, ukoliko beba prirodno razvije raspored rada crijeva, ritam jela i spavanja)
- općenito raspoloženje
- pristupanje-povlačenje
- kako dijete odgovara na novu ili promijenjenu situaciju
- prilagodljivost - bez obzira na početnu reakciju na novu ili promijenjenu situaciju

- kako se dijete prilagođava da bi se osjećalo ugodnije;

- intenzitet raspoloženja

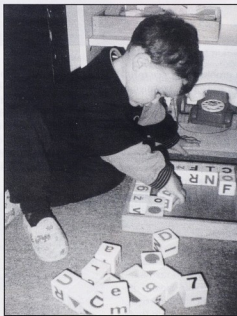
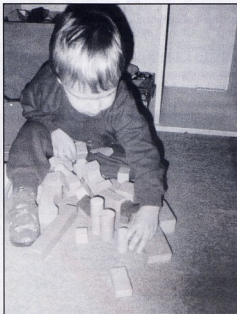
- intenzivnost djetetovih reakcija, bilo pozitivnih ili negativnih.

Podaci koje su sakupili **Chess**, **Thomas** i **Birch** pokazuju da je moguće identificirati tri različite grupe temperamenta, koje su oni nazvali **DIJETE S KOJIM JE LAKO, DIJETE S KOJIM JE TEŠKO I DIJETE KOJE SE SPORO ZAGRIJAVA**. Većina djece na odgovara u potpunosti preciznim profilima koje spominjemo, međutim, mnoga djeca imaju takve značajke temperamenta koje naginju jednom od spomenuta tri tipa, pa po tome mogu biti uvrštena u jednu od tih triju kategorija.

LAKO DIJETE

U pravilu, najviše djece spada u ovu kategoriju. Možemo reći da ovo dijete po svom temperamentu spada u grupu djece koju je najlakše odgajati (iako je svako dijete izazov roditeljima). Ovo dijete ima pravilnost bioloških funkcija, pozitivan pristup novim podražajima, lako se prilagođava na promjenu, u pravilu je pozitivnog raspoloženja, a reakcije su mu u rasponu od blagog do umjerenog intenziteta. Lako dijete će se relativno lako adaptirati promjenama odgajatelja, novoj grani ili aktivnostima, kao i susretu s nepoznatim osobama.

Chess i **Thomas** izvještavaju da, budući da je veliki dio interakcija koje dijete ima sa svijetom koji ga okružuje relativno lagan, odrasli ljudi u njegovom životu reagiraju na ovo dijete prilično pozitivno. Istovremeno, roditelji i nastavnici skloni su u izvještajima reći da je djetetova ugodna narav i nesmetan razvoj posljedica njihovih vještina u odgoju djece. Ti roditelji možda i jesu odlični, a odgajatelji kvalificirani i osjetljivi, no djetetov lagan temperament je urođena karakteristika, i nije se razvila kao odgovor na okruženje djeteta.

TEŠKO DIJETE

Teško dijete je ono o kojem je mnogo teže voditi brigu. Ovo dijete zahtijeva veliki angažman odraslih, koji se često sastoji od osjetljivog istraživanja i eksperimentiranja pri iznalaženju podrške koja je takvom djetetu potrebna. Ovakvo dijete, koje usprkos svojoj naravi još uvijek pripada u normalan raspon funkcioniranja, predstavlja suprotni tip temperameta od laganog djeteta. Njega karakterizira nepravilnost biološkog funkcioniranja; na nove podražaje uglavnom će reagirati negativno i povlačiti se; na promjene će se sporo prilagođavati; često će biti u negativnim raspoloženjima; reagirat će vrlo intenzivno, i to i negativno i pozitivno. Teško dijete će pri uključivanju u jaslice, sretanju novih ljudi i isprobavanju nove odjeće imati velikih problema, što će rezultirati glasnim plakanjem i vrlo izraženim negativnim osjećajima.

Budući da se može dogoditi da takvo dijete još nije izgradilo biološki ritam, nemoguće je znati kad će ono biti umorno, gladno ili će mu trebati promijeniti pelena. Takvo dijete kad od dojenčeta postane malo dijete često će ispoljavati napadaje bijesa. Međutim, s vremenom će, budu li ih njihovi odgajatelji pažljivo i osjećajno podržavali, ta djeca početi dobro funkcionirati, a njihova ispoljavanja sreće bit će jednako intenzivna i živopisna kao njihova ispoljavanja nezadovoljstva. Teško dijete ima najveće izgleda za probleme i to za razvoj dugotrajnih problema. To nije emocionalno poremećeno dijete, već intenzivno i osjetljivo dijete koje od odraslih u svom životu zahtijeva da pažljivo razmisle o tome kako da oblikuju njihova iskustva. S ovakvom djecom odrasli često griješe kad misle da su djeca ovoga temperameta jednostavno "ratoborna" ili da ih "treba naučiti tko je ovdje gazda". Roditelji teške djece često sumnjaju u sebe i osjetljivi su i ranjivi prema neželjenim savjetima drugih ljudi.

DIJETE KOJE SE POLAKO ZAGRIJAVA

Dijete koje se polako zagrijava je mješavina lakog i teškog djeteta. Takvo dijete na nove podražaje reagira negativnim povlačenjem, no te su reakcije blagog intenziteta. Takvo se dijete polako prilagođava novim situacijama, i to tek nakon postepenog i ponovljenog kontak-

tiranja. No, ukoliko ga se bude pokušalo prisiliti da se brzo i potpuno angažira pri susretu s novom situacijom, aktivnostima ili osobama, dijete će se povući. U pravilu, ovakva su djeca pozitivnog raspoloženja, osim kad su suočena s nečim novim. I oni razvijaju biološki ritam. Zadatak odrasle osobe koja vodi brigu o ovakvom djetetu jest da odluči u kojim prilikama bi dijete trebalo zaštititi od neugodnih situacija i kad bi ga trebalo izložiti, malo po malo, kako bi se dijete imalo prilike upoznati s novim iskustvom i time se osloboditi.

U radovima **Kornera, Chesa i Thomasa** nema naznaka da na ove različite tipove temperamenata utječu roditelji. Međutim, konačni ishod kod svakog posebnog djeteta neće biti posljedica isključivo urođenog temperameta. Važno je da odrasle osobe shvate da je temperament samo jedan od čimbenika koji doprinose konačnom ishodu.

Beba ili malo dijete ne mogu prilagođavati svoj temperament i reakcije koje ovise o njemu, no odrasli mogu prilagoditi svoje ponašanje i fizičko okruženje kako bi na najbolji način poticali dijete. Tu leži odgovornost odraslih. Mogli bismo reći da je djetetov razvoj i doživljaj svijeta rezultat triju čimbenika:

- dječjeg temperameta
- roditeljskog pristupa djetetu i
- zahtjeva okruženja.

Pod zahtjevima okruženja mislimo na iskustva koja su izvan kontrole roditelja. Primjeri uključuju rođenje i temperament novog brata ili sestre, fizičko okruženje zajednice u kojoj žive, smrt člana obitelji, gubitak obiteljskog prihoda i promjene u obitelji koje proizlaze iz tog gubitka, itd.